

újabb örváltás eshetőségével is. A fiatalabb irodalomtörténet-írók egyik csoportja nemrégiben külön egyesületbe tömörült. Azt hiszem, nem kell aggodalmaskodnunk emiatt az elkülönülés miatt; hadd érvényesüljön minden lobogó tettvágó, ne heverjenek továbbra is a kéziratok az asztalfiókokban. Akár pozitívista a tudományos szerző, akár szellemtörténész, e két jelszó ne tépdesse, hanem támogassa egymást. Ha a történeti érzék nem fog hiányozni ifjabb társainkból, ha az esztétikai mérlegelés alapos kutató kedvvel párosul, az irodalomtudomány bizonyára nagy hasznát fogja látni tevékenységüknek.

Ezzel a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934. évi rendes közgyűlését megnyitom.

Pintér Jenő.

Titkári jelentés

Felolvastatott a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934. évi április 7-én tartott közgyűlésén.

Amikor valamely tudományszak munkásai társaságba egyesülnek, az őket egyesítő erők között a legjelentősebb az a vágy, hogy valami szempontból jelentősnek, nélkülözhetetlennek felismert speciális tudományáguk ezáltal az egyesülés által megvalósíthassa feladatát. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságot is ez a törekvés hozta létre 1911-ben, és nekem ma, amikor Társaságunk életének huszonharmadik esztendejéről kell beszámolnom, az a szerencse jut, hogy hírt adhatok tudományszakunk legjobban kívánt, legjobban nélkülözött alapvető munkájának nemcsak elkészüléséről, de megjelenéséről is. Társaságunk kiadásában immár előttünk van hét hatalmas kötetben a magyar irodalomtörténetnek tudományos rendszerezése, elnökünknek, Pintér Jenőnek nagyjelentőségű munkája. Nincs a magyar irodalomtörténetírásnak munkása, de nincs a magyar műveltségnek egyetlen rajongója sem, aki ne a legnagyobb hálával köszönné ezt a kincset. Épp azért úgy érzem, szabad nekem is e jelentésben kissé hosszabban elidőznöm mellette, nem értetlen csodálattal, hanem a tudóst is megérteni akaró elmélyedéssel.

Pintér Jenő magát és munkáját szívesen különbözteti meg a magyar irodalomtörténet művelői között a pozitívista jelzővel. Tagadhatatlan, hogy a históriaírásnak abban az iskolájában nőtt fel, amelyet pozitívista iskolának szoktak nevezni.

Maga is vallomást tesz utolsó kötetében erről, amikor olyan különösen nyomatékos elismeréssel szól Pauler Gyuláról, a pozitívista történetírásnak erről a nemcsak pregnáns egyéniségéről, de elméletírójáról is. Pauler így jelöli meg a történelem célját: „A történelem célja nemünk fejlődési menetét, amint az az összes emberiségben, egyes nemzeteknél vagy egyéneknél mostanig jelentkezett, híven feltüntetni.“ Ehhez kemény követeléssel hangsúlyozza: „Ki a históriában hamis elvekből indul ki, ki csak egy hamis elővéleményt is bebizonyított igazságnak elfogad, mindinkább belejő a tévedésbe; önkénytelenül felvett tételéhez alkalmazza a tényeket.“ A vizsgálódás módszerét a természettudományoktól tanulja el. „A történelem fizikai tünemény — írja —, melyet tehát azon módszerrel kell vizsgálnunk, mely módszernek a természettudományokban oly fényes vívmányokat köszönünk.“ A történeti fejlődésben azonban nem a véletlen játszik: „Valamint a természeti tudományokban, úgy a történelemben is változhatatlan törvényekkel és fejlődéssel kell, hogy találkozzunk.“ De a tényeket nem elszigeteltségükben kell venni. A maga korának magyar históriáírását ítéli el, amikor ezt fűzi megállapításaihoz: „Úgy tekintjük a történelmet, mint egy csomó ember külön-külön tetteit; holott a történelem eseményei egy nagy folyóhoz hasonlóak, melynek egész folyását és nem egyes felcsapó hullámait kell vizsgálnunk.“ Így jut el végső tételéhez: „A tudománynak nem az a feladata, hogy egyes viszonyoknak, hanem hogy az összes bizonyos időbeli fejlődésnek képét adja. Ezt pedig csak úgy érheti el, ha az életnek minden mozzanatát összefüggésében, kölcsönhatásában tekinti, mert az egyes tényezők nemcsak kiegészítik egymást, hanem legtöbb esetben épp attól függ jellegük, hogy egymással kapcsolatban vannak.“ Az események megvilágítása tehát elképzelhetetlen a kor hangulatának megismerése nélkül: „Ha nem vagyunk tisztában a hangulattal, lehetetlen kellőleg felfognunk a tömegek vagy egyesek tetteit.“

Paulernek ez a néhány kiszakított mondata is rávilágít arra a nagy hatásra, amit a magyar pozitívista történettudomány elmélete és gyakorlata Pintér Jenőre tett. Itt találjuk mindenekelőtt a magyarozatát annak a bátor vállalkozásnak, hogy húszesztendőskorában, 1901-ben hozzákezd a magyar irodalomtörténet tüzetes kidolgozásához. Az egységes összefoglalás szükségét érzi, s a maga elfogulatlan, minden tudományos

jelszótól független, csak anyagismereten alapuló fiatalos készségével nekivág a munkának. Pozitivista mestereitől, leginkább Békefi Remigtől tanulta a tényekre szorítókozó tárgyalásmódját. A legszembetűnőbb ez 1907-es pályamunkájában, ahol még nem ismerhette oly teljesen magát az irodalmat, mint az irodalmi termésről megjelent szakmunkákat és részletdolgozatokat, s így a maga kora magyar irodalomtörténeti tudásának pontos és gondos, lelkiismeretes regisztrálójá akart csak lenni. Ne felejtsük, hogy ez sem csupán szorgalom műve: a vélemények és ítéletek, s azok megokolásainak egy-két frappáns mondatban való megkötése, az álláspontok hű visszaadása már a gondolkodó tudósnek elsőrangú munkája. Irodalomtörténetírói egyéniségének ez a két jellege megmaradt mostani munkájában is, csak teljesebbé vált: a maga állásfoglalásának is helyet ad, sőt azt emeli főszövegébe, míg az előtte szólóknak szavait kivonatosan is, legkifejezőbb részük idézetében is a mellékszövegbe helyezi. Itt tehát már korántsem egyszerű regisztráló. Mindenről megvan a maga megokolt véleménye, ez néha az ú. n. közfelfogástól lényegesen el is tér, de megvan a tisztelete is a mások véleménye iránt; azért csatolja be azokat is nagy munkájába.

A pozitivista iskola hatása Pintér Jenőben az is, hogy aprólékos gonddal rajzolja meg azt, amit Pauler a kor hangulatának mondott. Meg kell vallanom, a legtöbb érdekes közlés ebben a részben akadt elém. Bámulatos érdeklődéssel gyűjti az erre vonatkozó adatokat, meglátja a semmitmondónak látszó kis tények világító erejét, és így egyes köteteknek bevezetései mindig új színt adnak az egyes századok ismertnek vélt képéhez. Különösen két mozzanat érdekli: a hazai nemzetiségek szellemi élete és a magyarsághoz való viszonyuk, másrészt a zsidóság lassú helyfoglalása a magyar szellemi életben. E két kérdésnek első összefoglalását ezek a kötetek adják. De rendkívül érdekes adatok kerülnek elénk az egyes korszakok közönségének szellemi érdeklődéséről, a könyvkiadás és könyvterjesztés viszonyairól, az író társadalmi helyzetéről, egy-egy század irodalmi célkitűzéséről. Az összefoglaló irodalomtörténetnek vizsgálódásába Pintér emelte ezeket a szempontokat.

Nem tagadom, ennek a csak tényekkel számoló szemléletnek vannak mostohagyermekai is. A magyar monda- és mesevilág, általában a motívumvándorlás tényei idegenek neki;

ezért oly szűkszavú például a honfoglalás mondai tükröződésének rajzában. De bőven kárpótol érte az írott emlékek lelkiismeretes regisztrálásával.

Pozitivista mesterei nevelhették arra is, hogy mondandóját oly gonddal tagolja. Tényeket akar megismertetni, s ezért az egyes író képe is részletekből tevődik össze. Ezek a részletek néha túlságosan is önállóak, az íróban a lírikus, az epikus, a drámaíró, sőt még ezeken a kategóriákon belül maguk az egyes jelentős művek is elkülönülnek. Tudós szerzőnk azonban az egységbefoglalásnak két eszközét is felhasználja: bámulatosan körültekintő életrajzot ad a nagy írók tárgyalásának bevezetésül, befejezésül pedig hosszabb-rövidebb összefoglaló jellemzést. A pozitivista ténymegfigyelést és tényközlést az ilyen dokumentáló történelem a maga módszertani felfogásának feladása nélkül másként meg nem valósíthatná.

És éppen itt van a helye, hogy szembeállítsuk Pintér Jenő egyéniségét azzal a pozitivista irodalomtörténettel, amelynek Gervinus és Scherer a mestere. Pintér pozitivizmusa nem annyira általános történelmi, mint Gervinusé, és nincs előzetesen felvett fejlődésbölcseleti tételnek a béklyójában, mint Schereré. Fejlődésvizsgálatának abszolút elfogulatlansága még legjobban a Goedekeével rokon, anélkül, hogy bármiféle hatást is feltételeznünk lehetne e téren. Ezt a párhuzamot csak az veheti lenézésnek, aki a tudományos kutatás munkájában még oda sem jutott el, hogy Goedeke könyveit megismerje. A rokonvonás köztük nem több, csak az irodalmi tényeknek önmagukért, nem előre felvett fejlődéstörténeti szempont bizonyoságaiként való megbecsülése. Módszerük ennek következtében már lényegesen eltér. Goedeke — igaz, hogy csak közismert Grundrisse-ban — regisztrál, Pintér értékel és ismerteti. Módszeres munkájának lépcsői ezek: előttünk van az irodalmi tény; megértéséhez szükséges az egyén és kor viszonyainak az ismerete. Az irodalmi alkotás nem szakítható ki sem az író egyéniségéből, sem ez az egyéniség a korból. Így értem meg, mi teremtette meg az alkotást. De nemcsak megértenem kell, hanem az irodalmi fejlődésben el is helyeznem. Szemmel kell tehát tartanom azt az irodalmi talajt, amelyből kinőtt, de azt is, amelyet éppen ez termékenyített meg. Minden irodalmi munka egy egységes fejlődésnek egyik cseppje. Jelentőségét az határozza meg, hogy ebben a fejlődésben a nemzet szellemi életének mennyire volt a szolgája. A szolgálat-

ban azonban már a mű esztétikai értékének is van szerepe: az irodalomtörténet ezt az esztétikai értéket nem csupán a maga ízlésének nívójáról, hanem a kor ízlésfokáról is megvilágítja. Így fonódik egybe az írók és művek értékelő bemutatásából a magyarság szellemének fejlődési képe.

Ezt az összefoglaló képet, annak lelkiismeretes megrajzolását köszöni a magyar irodalomtörténet s annak képviselőjében a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Pintér Jenőnek. Társaságunk méltán büszke arra, hogy ez a hatalmas munka a mi kiadásunkban jelent meg, és büszke arra, hogy megíróját elnöki székében tisztelheti. Hódolattal köszöntjük őt tudományos működésének ennél a felbecsülhetetlen értékű állomásánál és meleg szeretettel kívánjuk érte és hozzá az Isten áldását!

Társaságunk életének szervét, folyóiratunkat, Baros Gyula társunk friss lendülettel és nagy körültekintéssel szerkesztette. Négy füzetben nyolc szám jelent meg, tanulmányaiban is, kritikai szemléjében is tanulságos. Tagjaink négy gyűlésen és négy választmányi összejövetelen találkoztak, amint arról ugyancsak folyóiratunknak híradása beszámol. A választmányi üléseken már megemlékeztünk azokról a veszteségekről is, amelyek Társaságunkat érték. Tudományszakunknak különösen nagy vesztesége volt Binder Jenő halála. *Binder Jenő* az összehasonlító irodalomtörténetnek volt nagy felkészültségű munkása, de elsősorban azok a motívumtörténeti problémák érdekelték, amelyek nemzeti irodalmunk helyesebb megértését szolgálták. Társaságunk felolvasóülésén csak Csokonai époszának olasz párhuzamaira vonatkozó tanulmánya hangzott ugyan el, de alig van irodalomtörténetünknek korszaka, amelyben nagy olvasottsága és finom ítélete egy-egy problémát ne tisztázott volna. Azt a tudóstípust tiszteltük benne, aki mérhetetlen ismeretanyagot gyűjt magába, minden megszólalása nagy távlatokat nyit, de inkább befelé él, a külső sikereket, a hangos elismerést kerüli. Ezzel és mindenkit tiszteletre kényszerítő tudásával úgy élt közöttünk, mint a XVIII. század tudóstípusának egyik késői megszemélyesítője. *Bleyer Jakab* a germanisztikának volt egyetemi r. tanára, mégis a magyar irodalomtörténet munkása. Heinrich Gusztáv nyomdokain a magyar szellem germán kapcsolatait világította meg, s neki köszönhető, hogy arra a szerepre, amely Bécsset a magyar szellemi élet előbbrevitelében megillette, világosság derült. Azzal, hogy a magyarországi né-

met történeti rölapokra a figyelmet felhívta, Tinódi Lantos Sebestyén munkásságát tette érthetővé; a XVIII. század végének magyar kezdeményei közül pedig egész sereg talált az ő megvilágításaiban megokolásra. *Pauler Ákos* jelentősége nem jelölhető meg tudományszakunk egyes munkáival; filozófiájának rendszere a maga vaslogikájával mérhetetlen nevelő érték volt mindannyiunkra, akik az irodalmi jelenségek felett gondolkozni szoktunk, a tények törvényszerűségét keressük, az értékelésben bölceleti alapokra törekszünk. Az a hitünk, hogy Pauler Ákos tudománytörténeti jelentőségét ma még nem is lehet felmérni: olyan energia ez, amely mindannyiunkban lüktet még, élő erő, ami csak hálára, nem számotadásra készítet. *Sajó Sándorban* a magyarság lelkiismeretének vergődő poétáját veszítettük el. Annak a keserűségnek, amely a magyar szívet a magyar lélek erejének ernyedése felett elönti, igazabb szomorúsággal, ihletettebb pátosszal senki Vörösmarty óta hangot nem adott. De ezt a vergődő magyar szívet az az eszme táplálta, hogy a magyar irodalomnak nagy és szent hivatása van, nemesak gyönyörködtetni, hanem öntudatra ébreszteni kortársait. És ez az eszme történeti hagyományként élt benne: ezt tanulta el a magyar szellem történetéből, s épp azért, mert ezt olvasta belőle, szerette és tanította irodalmunk történetét. Kevés szoroson irodalomtörténeti dolgozata van; de azokban is, multunk alakjait ünneplő ódáiban is a magyarság régi lelki erejének megújítására törekvő vágy, a magyar jövő biztosítására törekvő akarat revelálódik. — Kegyelettel őrizzük emléküket.

Társaságunknak ma 529 tagja és előfizetője van. A mai viszonyok között, amikor a gazdasági nehézségek egyre nagyobb rétegeket kényszerítenek kulturális igényeikről való lemondásra, még mindig szép szám. Folyóiratunk nyugodt megjelenése ezzel biztosítva van, mert — sajnos — az államháztartás gondjai megkevesbítették azt a segítséget is (175 pengővel), amit a kultuszminisztérium részéről eddig élveztünk. Mégis hálával tartozunk a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tudományos ügyosztályának, hogy folyóiratunk kiadásához ez évben 350 pengővel járulni kegyeskedett.

De hála és köszönet illeti a Magyar Tudományos Akadémia nagyméltóságú főtítkárárt, aki minden gyűlésünknek meleg szeretettel otthont ad, ma is itt vendégül lát minket. Amikor jelentésem szíves tudomásulvételét kérem, tisztelettel indítvá-

nyozom, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak és a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetét fejezze ki.

Alszegehy Zsolt, titkár.

Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt.

Írta: KERECSENYI DEZSÓ.

Vannak irodalmi életünk multjának oly korszakai, melyek az egésztől némiképp elkülönítő színeket hordanak magukon. Rendesen az úgynevezett nem rokonszenves korszakok ezek s ezért az élettartamukat lezáró korhatárt túlon túl élesnek tekintjük, hogy a feltörő új szellemiség lendülete minél előbb elfeledtesse velünk e kárhozottatott előzményt. Ilyen XVIII. századi irodalmunknak „nemzetietlen“ kora, ilyennek látják sokan a világháborút megelőző időszakaszt s ilyen a Mohács előtti két-három évtized is. Ami ez utóbbinak magyarnyelvű irodalmi hagyatéka, a kódex-irodalom, már teljesen beleépült a kihangzó középkorba, de latinsága, a humanista irodalom, még igen bizonytalan mozdulatokkal próbál hozzáilleszkedni az egyetemes folyamathoz. Azon felül, hogy az egész magyarországi latinság lassankénti elfeledtetése rá is vonatkozott, két sorsdöntő dátum, Mátyás halála és a mohácsi katasztrófa közé szorítva a két dátumból kiáramló történet szemléleti erő nyomta állandóan a megismerés háttérébe. Mindkét dátum történeti és politikai építmények gyászos összeomlását jelentette s így a politikumtól mindig erősen befolyásolt magyar irodalom szemlélet nem érzett valami különösebb indítást arra, hogy ezt a kort másnak nézze, mint a Mátyás-kori hirtelen magasratört és elszigetelten maradt irodalmi műveltség teljes szétbomlásának, dekadenciájának. A szorosán vett előzmény, a Mátyás-kori humanizmus, sohasem részesült ilyen elbánásban. A magyar szellem első európai kiállításának dicsőséges idejét láttuk benne s a litteratúra ragyogó zománcot kapott a politikum fényességétől. Ha a magyar irodalomtörténet róla beszélt, arcát mindig egy kissé a külföld felé is fordította — e ponton tartván meg legtovább Czvittinger mozdulatát — s szöveggyűjtemé-